

Om særlig 9. april-tiden.

Notat Grenlid 1984

Dette må bli svært fragmentarisk, -er på ferie og har ikke annet enn hukommelsen å greie meg med. Mer kunne det bli siden, om det har interesse.

108142

La forresten først være nevnt en bok, som er det rene oppslagsverk når det gjelder folk som "opererte på to sider" 1940-45. Det er major O. H. Langeland (en tid Milorg-sjef i Oslo): "Dømmer ikke -", som ble beslaglagt. I noen grad også fortsettelsen "forat i ikke skal dømmes". Når det gjelder næringslivets samarbeid med okkupasjonsmakten, er Helge Kroghs "6. kolonne?" både opplysende og "aggressiv". En AKP - forfatter, Terje Valen, skrev for endel år siden "De tjente på krigen" (titel etter hukommelsen), som også har endel facts om det samme. Anbefales kan en rekke brosjyrer av advokat Erling Ueland om "landssvikoppgjøret", kortfattede, men grundige og med et vell av "rare" opplysninger. Ikke i handelen, men finnes på UB. (Og i NB.)

Av personer er det rimelig først å minnes herrene Berg og Berggrav. Høyesterettsjustitiarius Berg takket Quisling i radio for utvist feil landssinn da Q. tok plassen for Administrasjonsrådet i april 1940, og var deretter særdeles iherdig for å finne en brukbar måte å avsette kongen på, under Riksrådsforhandlingene. Dømte i 1945 Q. til døden. En av hans kolleger i Høyesterett (Bonnevie?) skrev en særdeles besk liten bok, "Høyesterett og Riksrådsforhandlingene", hvor ganske særlig nettopp Berg får gjennomgå.

Biskop Berggrav er kjent fra sin Nordmark-tur, avisartikkel i 1940 om at London-regjeringen er uten myndighet i Norge, innsats på linje med Berg under Riksrådsforhandlingene, og rundskriv av 3.10.40 om at enhver må følge sin overbevisning i spørsmålet om innmeldelse i NS. Skrev siden "Folkedøden over NS".

Lignende rundskriv sendte forresten Sakførerforeningen og Dommerforeningen høsten 1940 til sine medlemmer. Juristene kan på den tid neppe ha forstått det alle "alltså ha forstått" i 1945 og senere, om slikt medlemskaps straffbare karakter. (Kan det være at disse foreninger i almindelighet stiller medlemmene fritt i spørsmålet om å begå forbrytelser, og hverken kan fr- eller tilråde f.eks. mord, voldtekt eller tyveri? Usansynlig, skulle man tro.) For Sakførerforeningen underskrevet bl.a. av Heinrich Rødticker, senere regjeringsadvokat.

Riksadvokat Eugen Arntzen ga ved en anmeldelse -selvfølgelig utilstekt, mer hva med krav til aktsomhet -? - støtet til katastrofen for AC i Oslo. Oversiktlig behandlet i Erling Uelands "Et skrift om Toralf Fanebust". Denne Arntzen-affære er i dobbelt forstand enestående i okkupasjonshistorien.

I Stavanger fungerte en jurist -har ikke navnet her- som bestyrer av "Flyktningboer", og lot holde auksjon over noen av disse. Det ble siden straffbart å ha kjøpt ved slike auksjoner. Juristen ble senere skrevet og dømt i "landssviksaker".

Arbejdes i Stavanger anmeldte daværende statsadvokat Vadeler til Folkedomsstolen 10 jorbuer for ikke å ha møtt til pliktig arbeids-

ios
"landssviksaker"

innsats (tysk tankgrav på Jæren), og hadde i alle fall en lignende sak i Kristiansand, hvor han påanket til skjerpelse et bagatellmessig forelegg for et lignende forhold, gitt av byens (NS-) politimester. Det ble siden straffbart å ha sittet i denne domstolen. Vedeler ble lagmann i "landssviksaker".

Det Bergenske Dampskibsselskab organiserte transport på sjö og land for okkupasjonsmakten, som kjøring ved tyske anlegg m.m. Etter okkupasjonen ikke funnet utilbörlig. Dir. Falch ble noen år senere ridder av St. Olav.

Også Rosenberg Mek. Verksted i Stavanger (Sigv. Bergesen d.y.) var særdeles viktig for okkupasjonsmakten, ved reparasjoner og nybygninger, bl.a. for Kriegsmarine. Utover dette tok det også - etter oppfordring fra kommunalt hold - på seg entreprenörvirksomhet ved tysk brakkebygning. Adv. Ueland forsvarte i sin tid en byggmester som hadde drevet slik bygging etter Rosenberg-opdrag, og ble tiltalt for "ökonomisk landssvik". Han ble dømt. Rosenberg har derimot som hovedentreprenör åpenbart ikke foretatt seg noe utilbörlig.

// St av de mest graverende eksempler på aktiv bistand til fienden i 1940 må være nordmenns flyplassbygging og bombelasting m.m. på Varnes, mens kampene fremdeles pågikk i Nord-Trøndelag. Av de 2000-3000 som meldte seg til dette arbeid ble en (som senere var gått inn i NS) tiltalt og dømt for dette forhold, men ved fornyet saksbehandling frifunnet på dette punkt. Sammenhengen er : Det ble dokumentert at mannen hadde meldt seg etter sterke oppfordringer på kommunale plakater: Trondheim kommune opprettet nemlig i april-dagene 1940 et "samarbeidsutvalg" til å ordne nødvendige affærer med okkupasjonsmakten. Med i dette var en sosialrådmann Gundersen av Arbeiderpartiet, tidligere "Hot Dag". Utvalget førte i alt fire protokoller over sin virksomhet. Disse eksisterte etter okkupasjonen. Ble i sin tid utkvittert av en (fhv. politimester?) som skulle skrive kommunens historie for angjeldende tid. De er nå forsvunnet, idet vedkommende ikke kan (eller kunne, v t ikke om han lever) huske hvor han hadde gjort av den. Nevnte Gundersen er identisk med justisminister Gundersen under "landssvikoppgjøret", siden høyesterettsdommer. (Etter det igjen, såvidt jeg husker, ambassadör i Moskva.)

Det "virkende nazifiseringsforenstöt" mot kommunene ved den nye kommunallov av desember 1940 ble i praksis gjennomfört av de "gamle" fylkesmenn. De iverksatte loven ved oppnevning av nye ordførere, by- og herredstingsmedle m.m. For NS-medlemmer ble det siden straffbart å ha kottatt slik oppnevning fra de "gamle" fylkesmenn. Å foreta oppnevningene må derimot ha vært i orden, etter som ingenting ble foretatt i den anledning.

Interessant lesestoff er medlemsfortegnelsen for Tysk-Norsk Handelskammer, opprettet av RK Torshoven, samt denne selskapslutningsprogram. Det ble siden ikke casett som utilbörlig å ha vært med

i den, hvilket praktisk talt alt av betydning i norsk næringsliv var.

Om fylkesmennene og Administrasjonsrådet (som blant mangt annet henstillet at norske krigsdeltagere fikk fortrinnsrett til tysk arbeid) er meget å hente i innstilling fra Undersøkelseskommissionen av 1946 (1945?) Om Adm.rådet sies bl.a. at da dette gikk av, (m.a.o. for kommissariske statsråder og siden Quislings regjering) hadde det rukket å spenne det vesentligste av norsk næringsliv for den tyske krigsmaskin. (Ordlyden må selvfølgelig kontrolleres !) Det kan tydeligvis ikke ha vært noe utilbørlig i dette.

En pussig sak er Lindbäck-Larsens, fylkesmann Gabrielsens m.fl.s. arbeid for å la norske styrker dele vaktholdet i Finnmark med Wehrmacht (som også skjedde sommeren 1940), og siden for å få gjenopprettet den norske forsvarsmakt under tysk kontroll og med tysk materiell. De kan ikke riktig ha skjönt det der om den fortsatte krig m.m.

Atterson, med et ord av Fanebust, alt som er enestående er berømmelse verd, må nesten nevnes noe helt enestående i vår politiske og juridiske historie : Innehaver av denne berømmelse er personen "Gulosten", hvis berømmelse vel forresten må deles med samtlige medlemmer av regjeringen på den tid. Nevnte "Gulosten" myrdet i fylla, på jakt etter mere brennevin, to tyske krigsfanger i en fangeleir. Det ble gitt kgl.resolusjon for at tiltale ikke skulle reises.

Så heldig var ikke Fanebust'en. Han skrev om riksadvokat Arntzens befatning med Ku-tragedien samt a met som passet dårlig i den tid, i sitt blad "y 100". For dette ervervet han også en viss berømmelse, idet han som den eneste i norsk rettshistorie ble idømt 9 måneders fengsel for injurier, som han omgående måtte avsona. Dette var vedkommende lagmanns (muligens Hjeltn-Hansen ?) s siste dom før pensjonering. Hans nestsiste var frifinnelsen av Feldmann-morderne. Fanebust lot forresten oppta stenografisk referat av sin sak. Da den sto i sats i et trykkeri, infant to mann seg og fikk den tilintetgjort. Siden vet ingen hvem de var eller hvor de kom fra, hverken politiet eller en aktuell fagforening vil ha hatt noen befatning med saken.

Det har hendt nye rare. De sagt er dette nødvendigvis bare spredte punkter, som er klipp i en hel løse. Har ikke for hånden noe materiale å fortsette seg i ! Men allerede i dette kunne det kanskje finnes ett og annet verd å se nærmere på ?

Ant. Hirsch